

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий юридичний інститут

З. В. Яремак

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

**Методичні вказівки
для підготовки до семінарських (практичних) занять
студентів заочної форми навчання**

Спеціальність	081 Право
Освітній ступінь	магістр
Наукова спеціальність	01 Публічна служба
	02 Корпоративне право
	03 Приватне право
	04 Екологічне та природоресурсне право
	05 Кримінально-правове забезпечення охорони суспільних відносин

Івано-Франківськ, 2017

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від «29» червня 2017 р.).

Рецензенти:

Олійник О. С. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Логвінова М. В. - к.ю.н., доцент, заступник директора Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Я 79

Яремак З. В. Європейський суд з прав людини. Методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять студентів заочної форми навчання [текст] / *Зоряна Василівна Яремак.* – Івано-Франківськ : Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2017. – 23 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і призначені для підготовки до семінарських (практичних) занять з навчальної дисципліни «Європейський суд з прав людини», підготовки до здачі заліку. В посібнику викладені: завдання до семінарських і практичних занять, які включають короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку до занять, перелік питань, які виносяться на обговорення на занятті, контрольних питань для перевірки знань, практичних завдань. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна та інші наукові джерела по темі, а також розширений перелік нормативно-правових актів, які регулюють відповідний вид відносин станом на 01.09.2017 р.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

© Яремак З.В., 2017

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
СЕМІНАРСЬКІ (ПРАКТИЧНІ) ЗАНЯТТЯ	8
Тема 6. Виконання рішень Європейського суду з прав людини СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1	8
Тема 9. Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2	11
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ.....	19

ВСТУП

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі Європейська конвенція). Власне, з цієї дати для України розпочався якісно новий етап правового розвитку й реформування, зміст якого полягає у наближенні національної правової системи до європейських стандартів шляхом перенесення європейських правових цінностей, що, здебільшого, знаходять своє практичне втілення та вираз у прецедентному праві Європейського суду з прав людини (далі Європейський суд), на український ґрунт.

Міжнародний захист прав людини в судовому порядку – нове явище в українській та міжнародній юридичній практиці. Історія міжнародного захисту прав людини пов'язана з прийняттям Радою Європи в 1950 р. Європейської Конвенції про захист прав та основних свобод людини та з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН в 1966 р. Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права. Європейська Конвенція передбачає створення Європейського Суду з прав людини, а Міжнародний Пакт – створення Комітету з прав людини ООН і Міжнародного Суду ООН, тобто спеціальних судових органів, які здійснюють міжнародний захист прав людини.

Україна стала активним членом світового співтовариства і є учасником міжнародних договорів в галузі прав людини як в рамках ООН, так і в рамках Ради Європи.

Дисципліна «Європейський суд з прав людини» передбачає вивчення теорії і практики застосування Європейської Конвенції, яку Україна ратифікувала 11 вересня 1997р., а отже, відповідно до ст. 9 Конституції України «є частиною національного законодавства України».

Актуальність вивчення даної дисципліни визначається трьома факторами: по-перше, поняття і норма Європейського права повинні бути орієнтиром для українських юристів як з точки зору розробки та удосконалення українського законодавства, так і з точки зору правозастосування; по-друге, засвоєння цього курсу є необхідною умовою підготовки сучасних висококваліфікованих юристів, так як саме їм доведеться брати участь в законотворчому процесі і діяльності судів всіх рівнів (в т.ч. і міжнародних); по-третє, засвоєння цього курсу дозволить сформулювати науково обґрунтований підхід до специфіки європейсько-правової системи.

Дана навчальна дисципліна передбачає забезпечити проінформованість та оволодіння сучасними знаннями в галузі судового захисту прав людини в Європі студентами-випускниками, дозволить їм вивчити основні поняття та принципи Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини, Європейські стандарти в галузі прав та свобод, організацію роботи Європейського Суду з прав людини, а також практику розгляду конкретних справ в Європейському Суді.

Навчальна дисципліна «Європейський Суд з прав людини» спрямована на оволодіння студентами сучасними знаннями в галузі судового захисту прав

людини в Європі, закріплення необхідних юридичних знань з метою вирішення конкретних питань практичної діяльності щодо захисту прав людини в міжнародному судовому органі – Європейському Суді з прав людини.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- поняття та принципи Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод;
- механізм застосування Конвенції;
- питання організації та функціонування європейської системи захисту прав людини;
- загальні засади діяльності Європейського суду з прав людини;
- підстави звернення до Європейського суду з прав людини та вимоги до відповідних заяв;
- порядок розгляду заяв при підготовці справ до розгляду та по суті в Європейському суді з прав людини;
- основні категорії справ, які розглядаються Європейським судом з прав людини та зміст конкретних рішень;
- поняття та механізми вжиття державою заходів індивідуального та загального характеру на забезпечення виконання положень Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод;
- порядок застосування судами Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики ЄСПЛ.

вміти:

- чітко засвоїти співвідношення норм національного, європейського і міжнародного права з питань захисту прав людини;
- складати заяви до Європейського суду з прав людини;
- застосовувати на практиці та надавати роз'яснення з питань звернення за захистом до Європейського суду з прав людини;
- аналізувати та тлумачити рішення Європейського суду з прав людини за ключовими напрямками: справи щодо захисту права на життя, права на захист від катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження або покарання, права на свободу, права на справедливий судовий розгляд, права на повагу до приватного життя, справ щодо захисту соціально-економічних та політичних прав;
- застосовувати положення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини у судовій сфері, сфері законодавства та в адміністративній практиці;
- вміти давати критичну оцінку практиці ЄСПЛ щодо України.

Відповідно до навчального плану дисципліна «Європейський суд з прав людини» включає лекції, семінарські (практичні) заняття та самостійну роботу студентів.

Проведення лекцій має на меті ознайомлення студентів із загальними положеннями щодо міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в рамках Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В

лекціях викладаються основні теоретичні поняття та положення законодавства з питань створення та діяльності Європейського суду з прав людини, акцентується увага на питаннях його компетенції, умов та порядку подання заяв до розгляду у Європейський суд з прав людини, виконання рішень даного Суду, аналізу механізмів впровадження принципів Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну правову систему і правозастосовну практику. Вони покликані дати загальні знання основних положень міжнародних актів та національного законодавства, юридичної практики з питань діяльності Європейського суду з прав людини.

В процесі проведення семінарських (практичних) занять забезпечується детальніше вивчення положень законодавства з питань створення та діяльності Європейського суду з прав людини, розгляд проблемних питань виконання рішень Суду та їх вплив на національне законодавство України, вдосконалюється вміння самостійно тлумачити і застосовувати відповідні правові норми та механізми.

Даний посібник покликаний допомогти студентам в процесі вивчення дисципліни «Європейський суд з прав людини». В нього включена тематика та зміст семінарських і практичних занять. До кожної теми, винесеної на семінарські заняття, сформульована анотація, методичні поради до її вивчення, які коротко визначають зміст теми, націлюють на вибір правильного підходу до аналізу теми, акцентують на проблемних моментах, вказують на вироблення схеми підготовки питань. До теми також подається перелік основної наукової літератури, ознайомлення з якою забезпечить глибший теоретичний аналіз відповідних питань, а також вичерпний перелік нормативно-правових актів, які служать законодавчою основою регулювання даного виду відносин.

Основою підготовки до семінарських занять виступають навчальні підручники та посібники, які є загальними для всіх тем, а саме:

1. Бущенко, А. "Precedent UA -2015" [Текст] / Аркадій Бущенко, О. Сапожнікова, О. Шинкаренко. – К. : КВІЦ, 2015. – 412 с.
2. Вибрані справи Європейського суду з прав людини [Текст] / укладачі: Ю. Зайцев, О. Павліченко. Вип. IV.-К. : Фенікс, 2005. – 400 с.
3. Вибрані справи Європейського суду з прав людини [Текст] / уклад. О. Павліченко. Вип. V. – К. : Фенікс, 2007. – 656 с.
4. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. / Т. І. Дудаш. – 3-тє вид. – К. : Алерта, 2013. – 488 с. 4. Гусейнов Л.Г. Международная ответственность за нарушение прав человека. – Киев, 2000.
5. Дослідження практики Європейського суду з прав людини для визначення Національних стандартів компенсацій порушення державою прав людини: інфор.-аналіт.звіт [Текст] / М. Гнатовський та ін.-К. : Атіка, 2011. – 184 с.
6. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст [Текст] / За ред. О.Л. Жуковської. – К.: ЗАТ „ВПОЛ”, 2004.
7. Лутковська В.В. Європейський суд з прав людини: Організація, діяльність, процес. - К.: Праксіс, 2005.

8. Механізми захисту прав в Україні (деякі науково-практичні аспекти) / під ред. Є. Б. Кубка. – К. : ПрАТ "Юридична практика", 2016. – 656 с.

9. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі [Текст], № 3 (08). – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 239 с.

10. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі [Текст], № 4 (09). – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 239 с.

До тем, винесених на розгляд на семінарських (практичних) заняттях, поданий детальний перелік питань, які будуть розглядатись на занятті, перелік контрольних питань, що носять більш конкретний, деталізований характер, передбачають здійснення узагальнення чи навпаки конкретизації окремих положень теми, порівняння нормативних приписів, тлумачення норм тощо і забезпечують більш глибоке освоєння теми.

До деяких тем також включені практичні завдання, які передбачають юридичний аналіз відносин, кваліфікацію юридичних фактів, що мали місце, вирішення на основі нормативно-правових актів правових конфліктів, ситуацій. При вирішенні практичних завдань, насамперед необхідно проаналізувати коло відносин, які склалися, та вибрати правові норми, що підходять для врегулювання в даному випадку. Вибравши норму, слід переконатись в її чинності та автентичності тексту, перевірити межі дії, щоб впевнитись, що саме вона (чи кілька норм), стануть нормативною підставою правової кваліфікації. В процесі аналізу норми відбувається також її тлумачення, з'ясування змісту з урахуванням вивчених теоретичних положень. Відповідь – вирішення практичних завдань – повинна бути максимально повною, обґрунтованою, з посиланням на конкретні статті нормативно-правових актів та визначенням можливих варіантів вирішення, які можуть відрізнятися в залежності від зміни обставин.

Підготовка до семінарських (практичних) занять не вимагає переписування в зошит підготовки до занять положень підручників чи статей нормативно-правових актів, однак для належних, обґрунтованих відповідей, в першу чергу на контрольні питання та практичні завдання, в зошиті повинні бути вказані номери статей, їх положення, висновки по справі, результати вирішення конфліктів, які використовуються при відповідях, а також дають змогу викладачу оперативно перевірити підготовку до заняття.

В темах, винесених на розгляд на семінарських (практичних) заняттях, містяться також питання для індивідуальних виступів (рефератів), які не були предметом розгляду на лекціях і не висвітлені належним чином в підручниках, та передбачають самостійну підготовку визначеними студентами на основі додаткової літератури з подальшим тезовим викладом на занятті.

СЕМІНАРСЬКІ (ПРАКТИЧНІ) ЗАНЯТТЯ

ТЕМА № 6. Виконання рішень Європейського суду з прав людини

Виконання законів є важливішим, ніж їх створення.

Т. Джефферсон, з першої інаугураційної промови.

При вивченні даної теми студенти, перш за все, повинні детально проаналізувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод та Протоколи до неї (особливо Протоколи № 11, 14), в тій частині, що стосується прийняття рішення Європейським Судом, його зміст, порядок оголошення, а також умови виконання рішення ЄСПЛ.

Окрім того, важливим є питання контролю за виконанням рішень ЄСПЛ, який здійснюється як на міжнародному рівні Комітетом міністрів Ради Європи, так і на національному – Урядовим уповноваженим у справах ЄСПЛ. У зв'язку з цим необхідно ознайомитися із повноваженнями, якими наділений Комітет міністрів РЄ, знати зміни, внесені Протоколом 14 у його повноваження, а також бути обізнаним із національним законодавством з питань виконання рішень Суду, зокрема із Законом України від 23.02.2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», з постановою КМУ від 31.05.2006 р. № 784 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»».

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1 (2 ГОД.).

Питання для обговорення:

1. Правова природа рішень ЄСПЛ. Структура та зміст рішень. Види рішень.
2. Виконання рішень Європейського суду з прав людини:
  - а) виплата відшкодування за завдану заявникові шкоду;
  - б) вжиття заходів індивідуального характеру;
  - в) вжиття заходів загального характеру.
3. Контроль за виконанням рішення державою-відповідачем.
4. Законодавство та юридична практика України з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Контрольні питання:

1. Про що йде мова в частині Рішення Європейського Суду «Процедура»? «Факти»? «Право»? «Постанова»?
2. Що таке окрема думка судді? Чим вона відрізняється від особливої думки судді?
3. Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини.
4. Які повноваження Комітету Міністрів Ради Європи при здійсненні нагляду за виконанням рішення «державою-відповідачем»?
5. Якими можуть бути заходи індивідуального характеру для виконання рішень Європейського суду?

6. Визначте правову основу можливості перегляду справи судом після прийняття рішення Європейський суд з прав людини (на основі законодавства України)?

7. Функції Урядового уповноваженого в справах ЄСПЛ.

8. Визначте процедуру виконання рішення ЄСПЛ в частині виплати справедливої сатисфакції.

9. Охарактеризуйте заходи загального характеру.

Термінологічне завдання: «процедура», «факти», «право», «постанова», окрема думка судді, особлива думка судді, виконання рішення ЄСПЛ, заходи загального характеру, заходи індивідуального характеру, справедлива сатисфакція.

Теми для індивідуальних виступів:

1. Правове регулювання виконання рішень Європейського суду з прав людини Україною.

2. Правотлумачна діяльність Європейського суду з прав людини та її значення для України.

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття)

1. Визначте, які проблемні питання виконання рішень ЄСПЛ в Україні.

2. Проаналізуйте статистичні дані щодо кількісних показників виконання рішень ЄСПЛ за останні 3 роки.

3. Дискусія на тему: «Якими бути рішенням ЄСПЛ: обов'язковими чи рекомендаційними для держави-відповідача?» Підготуйте аргументацію однієї і іншої точок зору.

Практичне завдання:

Ознайомитися з рішеннями Європейський суд з прав людини, прийнятими проти України, зокрема:

1. «Гордієнко проти України» від 16.10.2014 р.

2. «Щукін та інші проти України» від 13.02.2014 р.

3. «Швидка проти України» від 30.10.2014 р.

Які, на Вашу думку, в цих справах можуть бути вжиті додаткові заходи індивідуального та загального характеру?

Література:

1. Аббакумова Д. В. Повноваження Комітету міністрів Ради Європи відповідно до ст. 46 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Проблеми законності [Текст]: збірник наукових праць. - Харків: Нац. ун-т "ЮАУ ім. Я. Мудрого", 2013. - Вип. 122. - С. 274-282.

2. Будз В. Порядок проведення правової експертизи нормативно-правового акта на відповідність положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року у процесі державної реєстрації нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України / В. Будз // Юридичний журнал. – 2009. – № 1. – С. 86-88. Бортновська З. Виконання рішень

Європейського суду з прав людини : проблеми та перспективи // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2013. - 2.-С. 5-15.

3. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти [Електронний ресурс] // Віче. – 2013. – № 2. – Січень. – Режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/3895>.

4. Дудаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект) // Право України. – 2010. – № 2. – С. 173 – 179.

5. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів) // Право України. - К.: "Ин Юре", 2017. - 4 - С. 86-96.

6. Исполнение решений Европейского суда по правам человека в Украине. Х.: Права людини, 2014. – 288 с.

7. Коваль І. Експертиза нормативно-правових актів та їх проектів на відповідність конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини / І. Коваль // Право України. – 2009. – № 1. – С. 47-50.

8. Кононенко В. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Кононенко // Право України. – 2008. – № 3. – С. 131-134.

9. Мороз О. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини // Українське право, 2006. - 1. - С. 349-357.

10. Муқан Б. Функції урядового уповноваженого України у справах Європейського Суду з прав людини щодо виконання рішень і звітування: державно-управлінський аспект / Б. Муқан // Ефективність державного управління : збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 43. – С. 227-235.

11. Обязательства государств-участников Европейской конвенции о защите прав человека по исполнению постановлений Европейского суда / Под ред. Л.М. Чуркиной; Общ. ред. С.И. Беляева. – Екатеринбург.: Изд-во Урал. унив-та, 2005. – 134 с. (Международ. защита прав человека; Вып. 5).

12. Тюрін С. Є. Місце урядового уповноваженого у справах європейського суду з прав людини та його представників у системі органів юстиції України / Тюрін Сергій Євгенович // Наше право. – 2013. – № 7. – С. 59-65.

13. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Науково-практичний коментар. – К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2008.

14. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти // Віче. -К.: Київська правда, 2013. - 2. - С. 26-29.

Нормативно-правові акти:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2371.

2. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 09.02.2006 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2378.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30 від 28.07.2006. – Ст. 260.

4. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: постанова КМУ від 31.05.2006 р. № 784 // Офіційний Вісник України 2006, 22 від 14.06.2006, ст. 1655.

5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення платежів, пов'язаних з виконанням рішень закордонних юрисдикційних органів,

прийнятих за наслідками розгляду справ проти України: постанова Кабінету Міністрів України № 408 від 07.03.2007 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

6. Про затвердження Порядку взаємодії Департаменту державної виконавчої служби та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини: наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2008 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

Тема 9. Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України

Практичне заняття має на меті допомогти студентам набути практичних навичок застосування норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у тій спеціалізованій сфері, яку вони обрали для поглибленого вивчення, здобуваючи освітній ступінь магістра.

В результаті підготовки до заняття необхідно зрозуміти механізм захисту порушеного права у світлі Європейської конвенції та прецедентної практики ЄСПЛ (навіть якщо таке право безпосередньо не закріплене в Конвенції) та навчитися правильно застосовувати правові позиції ЄСПЛ в національній правозастосовній та правозахисній практиці з метою регулювання спеціальних сфер суспільних відносин.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2 (2 ГОД.).

Для наукової спеціалізації 01 Публічна служба

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у публічно-правовій сфері.

Питання для обговорення:

1. Загальні вимоги щодо виправданості втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції: вимоги до якості «закону»; легітимна мета; необхідність у демократичному суспільстві»; застосування принципу пропорційності. Право на повагу до приватного та сімейного життя та житла (ст. 8 Конвенції). Особливості та сфера застосування статті 8 Конвенції. Застосування стандартів ЄСПЛ у національній судовій практиці.

2. Права, гарантовані ст. ст. 9 та 11 Конвенції. Забезпечення свободи думки, совісті, релігії. Взаємозв'язок статей 9 та 11 щодо особливості діяльності релігійних організацій. Реалізація прав, гарантованих статтею 9 Конвенції, без дискримінації.

3. Свобода зібрань та об'єднань (стаття 11 Конвенції). Особливості та сфера застосування статті 11 Конвенції. Мирні зібрання. Застосування стандартів ЄСПЛ у національній судовій практиці. Свобода об'єднань.

4. Право на вільні вибори (стаття 3 Першого протоколу). Загальні принципи ст.3 Першого протоколу. Право висувати свою кандидатуру. Свобода вираження поглядів в контексті виборчих прав.

5. Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції). Загальні положення статті 10 Конвенції.

Для наукової спеціалізації 02 Корпоративне право
03 Приватне право

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у галузі приватного (корпоративного права).

Питання для обговорення:

1. Сфера застосування поняття «цивільні права та обов'язки». «Цивільний» характер права. Особисті права. Матеріальна складова.

2. Право власності (стаття 1 Першого протоколу). Концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу. Право держави регламентувати використання власності відповідно до суспільного інтересу. Забезпечення «справедливого балансу».

3. Загальні вимоги щодо виправданості втручання у права, гарантовані статтями 8-10 Конвенції: легітимна мета; «необхідність у демократичному суспільстві»; застосування принципу пропорційності.

4. Право на повагу до приватного та сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції). Особливості та сфера застосування статті 8 Конвенції. Концепція «житла» в розумінні статті 8 Конвенції. Недоторканість житла чи іншого володіння особи. Таємниця спілкування. Невтручання у приватне життя.

5. Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції). Загальні положення статті 10 Конвенції. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції.

6. Реалізація прав, гарантованих Конвенцією, без дискримінації (стаття 14 Конвенції та Протокол №12).

Для наукової спеціалізації 04 Екологічне та природоресурсне право

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у сфері захисту екологічних прав.

Питання для обговорення:

1. Захист екологічних прав в контексті прав, що визначені у Конвенції про захист прав і основоположних свобод:

а) ст. 2 (право на життя);

б) ст. 6 (право на справедливий суд);

в) ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя);

г) ст. 10 (свобода вираження поглядів);

д) ст. 1 Протоколу № 1 (право мирно володіти майном).

2. Характеристика категорій екологічних справ ЄСПЛ: справи про вплив на довкілля, життя, здоров'я чи власність небезпечних об'єктів; справи щодо доступу до та поширення інформації щодо стану довкілля; справи щодо участі громадськості та доступу до суду.

Для наукової спеціалізації 05 Кримінально-правове забезпечення охорони суспільних відносин

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у галузі кримінального права.

Питання для обговорення:

1. Право на життя (стаття 2 Конвенції). Сфера застосування статті 2 Конвенції. Обов'язки держав за статтею 2 Конвенції. Вимоги до розслідування.

2. Заборона катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання (стаття 3 Конвенції). Сфера застосування статті 3 Конвенції. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції. Проведення ефективного розслідування.

3. Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5 Конвенції). Сфера застосування статті 5 Конвенції. Умови позбавлення свободи (пункт 1 статті 5 Конвенції). Обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (підпункт 1(с) статті 5 Конвенції). Тривалість тримання під вартою. Habeas corpus (пункт 4 статті 5 Конвенції). Право на відшкодування (пункт 5 статті 5 Конвенції).

Методичне завдання:

(відобразити у конспекті підготовки до семінарського заняття і виконується із прив'язкою до наукової спеціалізації)

1. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини, що стосуються порушення прав. Підготуйте витяг з рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цих прав (за запропонованим зразком).

Порушенні статті ЄКПЛ	Витяги з рішення
стаття 10 ЄКПЛ	<i>Швидка проти України (Shvydka v. Ukraine), 30 жовтня 2014 р., заява № 17888/12</i> 38. Зважаючи на поведінку заявниці та її контекст, Суд погоджується із тим, що своїм вчинком [заявниця відірвала стрічку від вінка, покладеного Президентом України до пам'ятника відомому українському поетові у День незалежності України] вона прагнула поширити серед людей навколо неї певні ідеї щодо Президента. Тому цей вчинок можна вважати формою вираження політичних поглядів. Відповідно, Суд вважає, що

застосування до заявниці за цей вчинок стягнення у вигляді десятиденного адміністративного арешту становило втручання у її право на свободу вираження поглядів.
---

2. Здійснити аналіз справи щодо захисту окремого права за такою схемою:
- 1 – стислий виклад обставин справи;
  - 2 – аналіз національного законодавства та національної судової процедури;
  - 3 – обґрунтування порушення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод;
  - 4 – рішення Європейського суду з прав людини щодо прийнятності та по суті.

Справи для проведення аналізу:

- 1) ст. 2 – право на життя (справа «Горовенки та Бугара проти України», «Любов Єфіменко проти України», «Щокін проти України»);
- 2) ст. 3 – заборона катувань (справа «Алексахін проти України»; «Білий проти України»; «Бочаров проти України»; «Волошин проти України»; «Ковальчук проти України»; «Полторацький проти України», «Кучерук проти України», «Коктиш проти України», «Каверзін проти України», «Тодоров проти України»);
- 3) ст. 5 – право на свободу та особисту недоторканість (справа «Буряга проти України», «Болдирєв проти України», «Кабулов проти України», «Квашко проти України», «Луценко проти України», «Тимошенко проти України»);
- 4) ст. 8 – право на повагу до особистого та сімейного життя (справа «Беляєв та Дігтяр проти України», «Волосюк проти України», «Тросін проти України»);
- 5) свобода вираження поглядів (справа «Марченко проти України», «Сірик проти України», «Ляшко проти України»);
- 6) ст. 13 – право на ефективний засіб судового захисту (справа «Дрогобецька проти України»; «Кононова та інші проти України»);
- 7) ст. 1 Протоколу № 1 – право власності (справа «Бучковська проти України»; «Гніцевич проти України»; «Панченко проти України»).

Практичні завдання:

1. К. звернувся з позовом до суду про скасування наказу про своє звільнення (за порушення присяги державного службовця) та поновлення на посаді секретаря судового засідання. Підставою видання наказу про звільнення К. був акт за результатами службової перевірки за фактом оприлюднення в соціальній мережі «Facebook» матеріалів фото- та відеозйомки, здійснених під час весілля у заміському готелі. У цих матеріалах зафіксовано виїзд К. разом із суддею, який розглядає резонансну справу, в робочий час зі згаданого готелю. К. посилався на втручання в його приватне життя (посилання на фото- та відеозйомку як на підставу для встановлення порушення присяги державного службовця в частині перебування в робочий час у заміському готелі, залучення вказаних матеріалів до матеріалів службової перевірки) та відсутність підстав для звільнення, оскільки не було складено акту про відсутність на робочому місці.

1. Під дію якої статті Конвенції підпадають правовідносини у цій справі?
2. Чи має місце втручання у право К.? У яке саме право? Чи охоплюється це право Конвенцією? Якою статтею? Обґрунтуйте.
3. Чи відповідає втручання, якщо воно має місце, принципу законності та необхідності в демократичному суспільстві, а також чи є воно пропорційним та спрямованим на захист суспільного інтересу для досягнення легітимної мети?
4. Яке рішення у справі ухвалили б ви?

2. Громадський активіст Р. звернувся до окружного адміністративного суду з позовом до районної податкової інспекції про визнання незаконною відмови у наданні інформації з податкових декларацій дружини та повнолітнього сина (особи, яка є засновником приватного підприємства та приватним підприємцем відповідно) голови обласної державної адміністрації та просив зобов'язати надати вказану інформацію відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

1. Визначте правовідносини, що охоплюються ст. 8 Конвенції, і ті, що охоплюються ст. 10 Конвенції, у цій справі. Хто є суб'єктом прав, гарантованих цими статтями?
2. Чи було втручання у права, гарантовані Конвенцією? У чії права і які саме? Обґрунтуйте.
3. Чи можлива абсолютна заборона надання інформації? Що має бути враховано при прийнятті рішення про надання інформації з податкової декларації з тим, щоб забезпечити баланс між правом на приватність і правом на інформацію?
4. Чи відповідає відмова у наданні інформації вимогам законності та необхідності у демократичному суспільстві, зокрема чи є відмова пропорційною та спрямованою на захист суспільного чи приватного інтересу?
5. Яке рішення у справі ухвалили б ви?

Література:

1. Бортновська З. Концепція "майна" у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у практиці Європейського суду з прав людини // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2012. - 4. - С. 5-11.
2. Верланов С. Практика Європейського суду з прав людини як інструмент захисту соціально - економічних прав людини // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 1. - С. 4-10.
3. Галянтич М., Самойленко Г. Характеристика житла за законодавством України та у практиці Європейського суду з прав людини // Право України. - К.: "Ин Юре", 2015. - 4. -С. 88-97.
4. Дроздов О., Дроздова О. Актуальні питання права на вільне одержання інформації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) // Право України. - К.: "Ин Юре", 2017. - 2. - С. 152-165.
5. Дутрійо І. Конфлікти, порушення прав людини і Європейський суд з прав людини : [збройні конфлікти] // Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні [Текст]: зб.матеріалів міжнар.наук.-практ.конф., присвяч. 10-річчю процес.діяльності адмінсудів України (м.Київ, 1-2 жовтня 2015 р.). - К.: Ваіте, 2015. - С. 367-383.

6. Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини [Текст] / уклад. Ю. Зайцев, О. Павліченко. – К. : Український Центр Правничих Студій, 2001. – 192 с.
7. Збірка рішень Європейського Суду, які стосуються захисту прав психічно хворих людей [Текст] / упоряд. Т. С. Яблонська ; Асоціація психіатрів України. – К. : Сфера, 2007. – 100 с.
8. Завгородній В. Стан наукових досліджень практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні / Віталій Завгородній // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – С. 15-21.
9. Задоя К. П. Еволюція правових позицій Європейського суду з прав людини щодо "непом'якшуваного довічного позбавлення волі (irreducible life sentence)" та їх значення для кримінального права України // Адвокат. - К., 2013. - 8. - С. 27-31.
10. Избранные решения Европейского суда по правам человека. Вопросы сексуальной ориентации и гендерной идентичности ; [сост., авт. «Введения» и ст. Ксения Кириченко]. – М. : Московская Хельсинкская группа, 2010. — 104 с. URL: <http://www.mhg.ru/files/2013/IzbrRe.pdf>.
11. Карсс-Фриск М. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 1 Протокола № 1: Право собственности / М. Карсс-Фриск, А.Н. Жеребцов, В.В. Меркулов, А.Г. Эртель. – М., 2002. – 112 с.
12. Кафарський В. І. Практика європейського суду з прав людини в контексті попередження рабства та примусової праці / Кафарський В. І. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 39, т. 2. – С. 130–133.
13. Коваленко Т. Практика європейського суду з прав людини як джерело земельного права України // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2016. - 11. - С. 82-89.
14. Ковальски М. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8: Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии / М. Ковальски; пер. с пол. Л. Керимов. – Варшава, 2007. – 68 с.
15. Котляр О. І. Принцип недискримінації у праві біженців / О. І. Котляр // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 39 (2). – С. 133–136.
16. Майданик Р. Пропорційність (співрозмірність) і право власності : доктрина і судова практика // Право України. - К.: "Ин Юре", 2016. - 1. - С. 41-54.
17. Меркулов С. Притягнення особи як обвинуваченого відповідно до європейських стандартів прав людини // Підприємництво, господарство і право. - К.:ТОВ "Гарантія", 2011. - 5. - С. 157-161.
18. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини // Вісник Конституційного суду України. - К.: Юрінком Інтер, 2015. - 1.- С. 49-60.
19. Павліченко О. Аналіз рішень Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації//Свобода висловлювань і приватність. - Харків, 2014. - 4. - С. 6-12.
20. Панасюк С. А. Захист муніципальних прав громадян у Європейському суді з прав людини : реалії та перспективи//Вісник Центральної виборчої комісії.-К.: "Фенікс", 2016. - 1. - С. 67-72.
21. Панкевич О. Захист права на приватність : динаміка світоглядно-методологічних основ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) // Право України. - К.: "Ин Юре", 2017. - 4. - С. 66-76.
22. Папарига Д.Ю. Вимоги прецедентної практики Європейського Суду з прав людини стосовно втручання в право особи на виїзд за кордон//Бюлетень Міністерства юстиції України. - К.: "Видавничий Дім "Ин Юре", 2011. - 2. - С.86-94.
23. Панкевич О. Заборона дискримінації : деякі загальнотеоретичні й філософсько-правові аспекти інтерпретації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) // Вісник Національної академії правових наук України. - Харків: АПН України, 2014. - 3. - С. 20-32.
24. Посібник з європейського антидискримінаційного права. – Люксембург: Видавничий дім Європейського Союзу, 2011; К.: ТОВ «К.І.С.», 2013. – 196 с.

25. Пушкар П. Реферативний огляд застосування принципу непорушності права власності у практиці Європейського суду з прав людини та в країнах ЄС і українські реалії//Право України.- К.: "Ин Юре", 2016. - 1. - С. 25-34.

26. Пушкар П. В. Зміст обов'язку суду забезпечити дотримання права на свободу та особисту недоторканність у світлі практики Європейського суду з прав людини / Пушкар П. В., Короткевич М. Є. // Вісник Верховного суду України. – 2015. – № 7 (179). – С. 41–48.

27. Рабінович П.М., Сивий Р.Б. Права людини: критерії «цивілістичності» (у світлі практики Страсбурзького суду) / П.М. Рабінович, Р.Б. Сивий // Вісник Академії правових наук. – 2007. – №4. – С. 19-29.

28. Рабінович П.М., Дудаш Т.І. Європейські стандарти виборчих прав (у світлі практики Страсбурзького суду) / П.М. Рабінович, Т.І. Дудаш // Юридичний вісник України. – 2007. – №36. – С.13.

29. Рекомендації Європейських інституцій щодо боротьби з дискримінацією в Україні [Текст] / [Українська Гельсінська спілка з прав людини]. – Х. : Права людини, 2008. – 324 с.

30. Романюк Я. Втручання у право власності з точки зору його відповідності статті 1 першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : критерії Європейського суду з прав людини та досвід України на окремих прикладах судової практики//Право України.-К.: "Ин Юре", 2016. - 1. - С. 14-24.

31. Ставнічук М. Актуальні проблеми гарантування свободи мирних зібрань в Україні через призму впливу правових позицій Конституційного суду України//Право України.-К.: "Ин Юре", 2016. - 10. - С. 141-149.

32. Смокович М. Європейський суд з прав людини н захисті виборчих прав//Вісник Вищого адміністративного суду України. - К.: Видавнича організація "Юрінком Інтер", 2015. - 1. - С. 12-20.

33. Толочко О. Кримінальне обвинувачення в контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод // Юридичний журнал. -К.: Юстініан, 2007. - 2. - С.43-45.

34. Фальковський А., Майстренко М. Застосування судами України рішень Європейського суду з прав людини при розгляді земельних спорів // Право України. - К.: "Ин Юре", 2016. - 12. - С. 124-132.

35. Фулей Т. І. Поняття "майно" в практиці Європейського суду з прав людини // Вісник Верховного суду України. - К.: Видавничий дім "Ин Юре", 2008. - 3. - С.43-48.

36. Хім'як Ю. Б. Окремі питання впливу Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини на кримінальне право України // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. - Випуск 45. - С. 477-482.

37. Хоменко М. Ефективність способів захисту цивільних прав та інтересів у практиці Європейського суду // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2016. - 5-6. - С. 45-54.

38. Царук Л. С. Еволюція поняття права на мирні зібрання в Україні // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. - Вип. 59. - С. 105-110.
Шевчук І. Огляд українських "земельних" справ Європейського суду з прав людини // Юридичний журнал. - К.: Юстініан, 2008. - 2. - С. 112-115.

39. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Навчальний посібник/ А. О. Червяцова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 308 с.

40. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини [Текст] / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2002. – 344 с.

41. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі [Текст] / С. Шевчук. – К. : Реферат, 2005. – 192 с.

42. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – К.: Реферат, 2006. – 829 с.

43. Шпарик Н. Рішення Європейського суду з прав людини як джерела екологічного права України / Н. Шпарик // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – Вип. 62. – С. 160–168.

Нормативно-правові акти:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2371.

2. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 09.02.2006 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2378.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30 від 28.07.2006. – Ст. 260.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

для підготовки до здачі заліку з навчальної дисципліни «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ»

ТЕМА 1. Загальна характеристика Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та особливості тлумачення її норм

Історія прийняття Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Історичні передумови створення міжнародного документу про захист прав людини. Підписання Європейської Конвенції та набуття нею чинності. Процедура внесення змін до Конвенції.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод в системі міжнародного права в галузі захисту прав людини. Загальні положення Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Структура та основний зміст Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Класифікація норм Конвенції. Організаційні, процесуальні та матеріальні норми. Ієрархія прав.

Поняття тлумачення права та принципи інтерпретації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (загальнотеоретичні аспекти). Виключна юрисдикція Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень Конвенції. Принцип ефективного й динамічного тлумачення та принцип забезпечення правової визначеності (принцип дотримання прецеденту). Принцип пропорційності та забезпечення рівноваги інтересів. Принцип забезпечення певної свободи національного розсуду. Принцип автономного тлумачення. Врахування загальновизнаних міжнародних стандартів і принципів міжнародного права. Принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини.

ТЕМА 2. Європейські стандарти у галузі прав людини

Право на життя. Право на життя та обов'язок позитивних дій держави. Право на життя: проблема негативного аспекту. Право на життя та смертна кара.

Заборона катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження або покарання. Відповідальність держави. Визначення поняття «мінімальний рівень жорстокості». Питання екстрадиції чи депортації.

Заборона рабства та примусової праці. Рабство та підневільний стан. Розмежування понять «примусова праця» та «обов'язкова праця».

Право на свободу. Визначення поняття «позбавлення волі». Процесуальні гарантії при затриманні. Цивільний аспект права на свободу.

Право на справедливий судовий розгляд. Сфера дії цього права. Право на доступ до органів правосуддя. Категорія «розумний строк». Публічність та обґрунтоване судове рішення. Окремі гарантії у кримінальному процесі.

Заборона зворотної дії кримінального права. Концепція зворотної дії: види та підґрунтя.

Право на повагу до приватного життя. Інформаційний аспект права на повагу до приватного життя. Фізичний аспект права на повагу до приватного життя.

Комунікативний аспект права на повагу до приватного життя. Просторовий аспект права на повагу до приватного життя. Право на самовизначення.

Свобода думки, совісті та віросповідання. Свобода віросповідання: необхідні умови. Відокремлення держави та церкви.

Свобода вираження поглядів. Обмеження свободи вираження поглядів.

Свобода мирних зібрань та об'єднання.

Право на ефективний засіб захисту прав та свобод, гарантованих Конвенцією. Заборона дискримінації.

Право власності. Концепція володіння. Правомірність позбавлення володіння. Контроль за використанням власності.

Право на вільні вибори. Зміст права: право голосувати, право бути обраним.

ТЕМА 3. Європейський суд з прав людини: загальні питання організації та діяльності

Еволюція європейського механізму захисту прав людини. Загальна характеристика міжнародного захисту прав людини в судовому порядку. Ізмірська, Інтерлакенська, Брайтонська та Брюсельська декларації і їх імплементація.

Порядок формування та склад Європейського суду з прав людини. Регламент Європейського суду з прав людини. Організаційна структура Європейського суду. Пленарні засідання Європейського Суду. Комітети та Секретаріат Суду. Повноваження Палат та Великої Палати Європейського Суду.

Компетенція Європейського суду з прав людини. Субсидіарний характер компетенції. Види компетенцій ЄСПЛ: часовий критерій компетенції Суду; територіальна юрисдикція та компетенція суду; предметний критерій юрисдикції Суду; компетенція за колом суб'єктів.

ТЕМА 4. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини.

Правила подання заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини. Умови та порядок подання заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини. Форма заяви. Терміни подачі заяви до Канцелярії Суду. Реєстрація заяви Канцелярією Суду.

Критерії прийнятності заяви до розгляду у Європейському суді з прав людини: юрисдикційні критерії прийнятності; процесуальні критерії прийнятності; матеріальні критерії прийнятності. Перспективи змін критеріїв прийнятності заяви до розгляду у ЄСПЛ.

ТЕМА 5. Процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини

Процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини. Стадії провадження: відкриття провадження у справі; провадження щодо прийнятності заяви до розгляду ЄСПЛ; розгляд справи по суті; прийняття рішення.

Особливі процедури розгляду справ у ЄСПЛ. Процедура дружнього врегулювання спору. «Невідкладний» розгляд заяви згідно з Правилами

процедури Європейського суду з прав людини. Процедура прийняття пілотного рішення у справі.

Функції судді-доповідача. Повноваження судді, який засідає одноособово, комітету суддів, палати Суду. Розгляд конкретних справ та винесення рішення по суті справи як основна функція Палати Суду. Юрисдикція Великої Палати Суду.

Складові частини рішення ЄСПЛ: «Процедура», «Факти», «Право», «Постанова». Підписання Рішення Суду. Види рішень (за прийнятністю чи по суті розгляду справи). Консультативні висновки. Окрема думка судді. Особлива думка судді. Порядок винесення рішення Європейським судом з прав людини. Публікації судових рішень.

ТЕМА 6. Виконання рішень Європейського суду з прав людини

Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини та їх обов'язковість для України.

Складові частини виконання рішення Європейського суду з прав людини: виконання рішення в частині виплати справедливої сатисфакції; вжиття інших заходів індивідуального характеру; механізм виконання рішень Європейського суду в частині вжиття заходів загального характеру.

Процедура контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини. Контроль Комітету Міністрів Ради Європи за виконанням рішення ЄСПЛ.

Законодавство та юридична практика України з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини. Компетенція Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини.

ТЕМА 7. Імплементція Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну правову систему

Загальновизнані принципи і норми європейського права як складова частина правової системи України. Норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як частина національного законодавства України. Норми Конвенції в ієрархії українського законодавства. Норми ЄКПЛ і норми Конституції України.

Види та способи національної імплементції в Україні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Приведення законодавства у відповідність до норм Конвенції.

Зобов'язання України щодо сумлінного виконання Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: теоретико-правові та законодавчі підходи.

ТЕМА 8. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на національне судочинство

Правові підстави застосування Конвенції та рішень ЄСПЛ при здійсненні правосуддя.

Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні загальних положень та принципів судочинства: принцип верховенства права; принцип законності; принцип рівності; процесуальна рівність; принцип змагальності; принципи гласності та відкритості; забезпечення апеляційного та касаційного оскаржень рішень; обов'язковість судових рішень.

Особливості застосування європейських стандартів здійснення правосуддя у національному судочинстві: вимоги ст. 6 Конвенції та кримінальне провадження; вимоги справедливого судового розгляду щодо цивільного (господарського) судочинства; особливості реалізації стандартів в адміністративному судочинстві.

ТЕМА 9. Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у публічно-правовій сфері. Загальні вимоги щодо виправданості втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції: вимоги до якості «закону»; легітимна мета; необхідність у демократичному суспільстві»; застосування принципу пропорційності. Право на повагу до приватного та сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції). Особливості та сфера застосування статті 8 Конвенції. Застосування стандартів ЄСПЛ у національній судовій практиці.

Права, гарантовані статтями 9 та 11 Конвенції. Забезпечення свободи думки, совісті, релігії. Взаємозв'язок статей 9 та 11 щодо особливості діяльності релігійних організацій. Реалізація прав, гарантованих статтею 9 Конвенції, без дискримінації.

Свобода зібрань та об'єднань (стаття 11 Конвенції). Особливості та сфера застосування статті 11 Конвенції. Мирні зібрання. Застосування стандартів ЄСПЛ у національній судовій практиці. Свобода об'єднань.

Право на вільні вибори (стаття 3 Першого протоколу). Загальні принципи ст.3 Першого протоколу. Право висувати свою кандидатуру. Свобода вираження поглядів в контексті виборчих прав.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції). Загальні положення статті 10 Конвенції.

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у галузі приватного (корпоративного права). Сфера застосування поняття «цивільні права та обов'язки». «Цивільний» характер права. Особисті права. Матеріальна складова.

Право власності (стаття 1 Першого протоколу). Концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу. Право держави регламентувати використання власності відповідно до суспільного інтересу. Забезпечення «справедливого балансу».

Загальні вимоги щодо виправданості втручання у права, гарантовані статтями 8-10 Конвенції: легітимна мета; «необхідність у демократичному суспільстві»; застосування принципу пропорційності.

Право на повагу до приватного та сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції). Особливості та сфера застосування статті 8 Конвенції. Концепція «житла» в розумінні статті 8 Конвенції. Недоторканість житла чи іншого володіння особи. Таємниця спілкування. Невтручання у приватне життя.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції). Загальні положення статті 10 Конвенції. Основні концепції з практики Європейського суду з прав людини щодо статті 10 Конвенції. Реалізація прав, гарантованих Конвенцією, без дискримінації (стаття 14 Конвенції та Протокол №12).

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у сфері захисту екологічних прав. Захист екологічних прав в контексті прав, що визначені у Конвенції про захист прав і основоположних свобод: ст. 2 (право на життя) ст. 6 (право на справедливий суд) ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) ст. 10 (свобода вираження поглядів) ст. 1 Протоколу № 1 (право мирно володіти майном).

Категорії екологічних справ ЄСПЛ: справи про вплив на довкілля, життя, здоров'я чи власність небезпечних об'єктів; справи щодо доступу до та поширення інформації щодо стану довкілля; справи щодо участі громадськості та доступу до суду.

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у галузі кримінального права. Право на життя (стаття 2 Конвенції). Сфера застосування статті 2 Конвенції. Обов'язки держав за статтею 2 Конвенції. Вимоги до розслідування.

Заборона катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання (стаття 3 Конвенції). Сфера застосування статті 3 Конвенції. Негативні й позитивні зобов'язання держави в контексті статті 3 Конвенції. Види поводження, забороненого статтею 3 Конвенції. Проведення ефективного розслідування.

Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5 Конвенції). Сфера застосування статті 5 Конвенції. Умови позбавлення свободи (пункт 1 статті 5 Конвенції). Обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (підпункт 1(с) статті 5 Конвенції). Тривалість тримання під вартою. Право на відшкодування (пункт 5 статті 5 Конвенції).